

Ansvarsförskjutning och liberal styrning i skapandet av krismedvetna medborgare

Oscar L. Larsson

Shifting Responsibilities and Liberal Governmentality in the Creation and Governance of the Prepared Citizen

Swedish security- and crisis management has since the beginning of the 1990s experienced discursive and organizational changes which has given rise to substantial shifts in responsibility – from state to individuals. This article aims to analyze and discuss the shift as well as the strategies deployed by the state to encourage crisis awareness and preparation among its citizens. The article notes that the governance of individual crisis awareness and preparation follows a liberal rationality in that it does not involve juridical or disciplinary tactics but operates on the sustained freedom and choice of individuals to comply. The shift in responsibility and the current forms of governance defies the theoretical and philosophical foundation of the liberal state and opens up important questions on defining the boundary of individual contra state responsibility for individual security and property. According to the liberal theory of a 'social contract' between the state and the citizen, individual liberty is exchanged for basic security provision provided by the state. This has also served as the foundation for the legitimacy of state power and its dominating power and monopoly of violence. If this contract and social bond is renegotiated in current crisis management in Sweden, it also invokes concern for the fundamental legitimacy of the state.

Inledning

Den enskildes eget ansvarstagande utgör en viktig del av samhällets samlade förmåga att motstå och lindra konsekvenser av allvarliga störningar i samhällets funktionalitet. Med god kunskap och beredskap hos individen kan det offentliga inriktade insatserna på att stödja de som befinner sig i nöd och saknar förutsättningar att själva hantera en sådan situation. Försvarsberedningen anser att

Oscar L. Larsson är biträdande lektor vid Militärvetenskapliga institutionen, TA, Marinsektion vid Försvarshögskolan.
E-mail: oscar.larsson@fhs.se

den enskilde har ett ansvar givet de omständigheter som råder i kris och krig och föreslår att individen ska ha en beredskap för att klara sin egen försörjning och omsorg under en vecka utan stöd från det offentliga (Ds 2017:66 s 77).

Citat ovan är taget ur en rapport som Försvarsberedningen offentliggjorde den 20 december 2017 och som fångar kärnan i vad jag hävdar är en pågående ansvarsförskjutning inom svensk kris- och säkerhetshantering – från stat till individ. Det är denna process som artikeln avser att analysera. Detta sker utifrån teorier om alternativa styrsätt och strategier som varken inkluderar tvångsmedel, i form av lagstiftning, eller ekonomiska incitament. Istället måste denna ansvarsförskjutning förstås som resultatet av medvetna försök att genom informations- och kunskapsförmedling påverka medborgarnas tankesätt på ett sätt som bevarar eller rentav främjar en känsla av frihet. Denna sammankoppling av makt och frihet utgör grunden för vad Michel Foucault har kommit att kalla liberal regerandekunst,¹ eller *liberal governmentality* (Foucault 2014). Governmentality kan ses som ett särskilt lämpligt instrument när man ska analysera styrning i liberaldemokratiska stater (Walters 2012, Miller & Rose 2008, Dean 2013; för en diskussion om olika statliga styrningstekniker, se Vedung & Hanséns bidrag i denna volym).

Bakgrunden till denna fallstudie är de betydande diskursiva och organisatoriska förändringar som svensk kris- och säkerhetshantering har genomgått sedan tidigt 1990-tal. Kalla krigets slut innebar för Sveriges del att hotet om ett storskaligt militärt angrepp på svenskt territorium näst intill helt kunde avskrivast. Genom en breddad förståelse av fenomenet säkerhet kom samhällsliga störningar och inhemska kriser att uppgraderas i betydelse och den civila delen av totalförsvaret att omorganiseras för krishanteringssyfte (Deverell, Hansén & Olsson 2015, Larsson 2015a). Samtidigt är det viktigt att notera att grunden för all krishantering *til syvende og sidst* handlar om medborgarnas säkerhet, vilket gör frågan om hur ansvaret för denna uppgift ska fördelas, särskilt intressant (Bergström 2016).

Omedelbart efter en olycka, vid en naturkatastrof eller i början av en långdragen kris är det ofta enskilda individer som griper in för att hjälpa andra eller vidtar åtgärder för att trygga sin egen säkerhet. Det tar förståeligt nog en längre tid innan offentlig krishantering och ansvariga myndigheter har fått en lägesbild och samlat ihop tillräckliga resurser för att undsätta behövande. Men det finns alltså en förväntan att det offentliga förr eller senare ska komma till undsättning (Ferguson, Schmidt & Boersma 2018, Boin & Bynander 2015).

1 Jag kommer att begränsa diskussionen av governmentality till dess liberala form. Det är också i denna form som det analytiska ramverket erbjuder den största analytiska vinsten i förhållande till andra maktförståelser och styrmodeller. För en bredare diskussion kring governmentality som ett analytiskt ramverk se bland annat (Walters 2012, Neumann & Sending 2007).

Frågan är dock vad som är en rimlig avvägning mellan individens och statens ansvar för människors säkerhet och trygghet.

Det är mot denna bakgrund som statens och myndigheternas förändrade syn på individers förmåga och ansvar under kriser blir en central statsvetenskaplig fråga. En analys av beskrivningar och styrinstrument kan ge oss viktiga insikter i det politiska – och i realiteten – förhandlingsbara förhållandet mellan stat och medborgare inom vad som ofta ses som en av statens grundläggande uppgifter, att sörja för medborgarnas säkerhet och skydd. Genom att studera centrala uppfattningar om individers ansvar och önskvärda egenskaper kan vi förstå de grundläggande idéerna som gör sig gällande om den krismedvetne medborgaren som styrbar och samtidigt bidragande till sin egen, men även samhällets säkerhet.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna artikel är att analysera de bilder av medborgare/individer som återfinns i centrala utredningar och styrdokument, samt de styrtekniker som aktivt tillämpas av offentliga myndigheter för att förändra medborgarnas beteende i önskvärd riktning, och det utan att tillgripa tvingande eller ekonomiska maktmedel. Genom att applicera det teoretiska ramverket ”liberal regerandekunst” får vi en djupare insikt om den diskursiva ansvarsförskjutningen och hur denna implementeras genom olika styrtekniker, dvs. det vi kallar för liberal regerandekunst. Poängen är att styrningen sker utan tvång.

Undersökningen öppnar också upp för en diskussion om möjliga implikationer av ett utökat personligt ansvar för den egna säkerheten. Den empiriska analysen utgör på så vis grunden för den bredare teoretiska och kritiska diskussion, som avslutar artikeln.

Frågeställningar som avses besvaras är:

1. Hur förändras de officiella beskrivningarna av individernas roll, kapacitet och grundläggande ansvar i det svenska krishanteringssystemet över tid? (1995 – 2018)
2. Vilka styrtekniker används för att främja medborgarnas vilja att förändra sitt beteende och ta ett större eget ansvar för sin egen och samhällets säkerhet?
3. Vad innebär en ansvarsförskjutning för förhållandet mellan stat och medborgare, tolkat i ljuset av liberal kontraktsteori?

De första två frågorna är empiriska och besvaras genom en tudelad studie vars metoder och material diskuteras efter teoriavsnittet. Den sista frågan är teoretisk och syftar till att lyfta fram de centrala politisk-teoretiska implikationer för förhållandet mellan stat och medborgare, som kan tänkas följa av en förskjutning av säkerhetsansvaret. Utgångspunkten är kontraktsteoretisk.

Om vi ser en aktiv förskjutning av säkerhetsansvaret till den enskilda, vad kan detta tänkas innebära för relationen mellan stat och medborgare och statens grundläggande funktion och legitimitet?

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Artikeln utgår från att idéer och diskurser som uttrycks i språk har en avgörande betydelse i politiska processer och därför utgör ramarna för all form av maktutövning. I grunden för resonemanget ligger en konstruktivistisk och social ontologi, som gör gällande att världen inte avtäcks utan ständigt skapas och återskapas, och görs styrbar genom kunskapsanspråk och ett mer eller mindre medvetet språkbruk (Hacking 1999, Adler 1997, Bacchi & Goodwin 2016, Larsson 2015b, Larsson 2019b). I det nyligen publicerade specialnumret om idéanalys i statsvetenskap hävdar såväl Evert Vedung som Josefina Erikson att allt fler forskare har kommit att betona idéers betydelse för att förstå politiska processer (Erikson 2018, Vedung 2018). Idéer formar politiska aktörers uppfattningar och förser dem med en världsbild inom vilken information och kunskapsanspråk skapar ramarna för att tolka och styra politiska skeenden (Larsson 2015b, Larsson 2019b). En sådan utgångspunkt gör också gällande att politisk-teoretiska idéer har en avgörande betydelse i vår uppfattning om statens beskaffenhet och dess grundläggande uppgifter. Jag menar att vi erhåller en mer djupgående förståelse av politiska förändringar genom att förhålla det normativa till det praktiska och vice versa. Det är därför centralt att ge den empiriska studien en principiell inramning som senare möjliggör en diskussion om de möjliga implikationerna av en förskjutning av ansvaret för den enskildes och samhällets säkerhet.

En av de mest grundläggande idéerna om statens organisation och tvingande makt erhålls genom kontraktsteorin. I korthet hävdar denna i grunden liberala teori att individer ger upp en del av sin frihet i utbyte mot att staten erbjuder sina medborgare ett betydande skydd mot såväl externa som interna hot och faror. Inom den moderna kontraktsteorin är det just behovet av och sökandet efter säkerhet som kan förklara varför fria individer skulle välja att ingå i det kollektiv, som samlas inom statens gränser och inordnar sig i en särskild organisatorisk ordning, baserad på våldsmonopol och tvingande makt. Ett sådant arrangemang har såklart sina fördelar för att individer ska kunna ägna sig åt framåtskridande verksamhet och utveckling snarare än att med egna medel behöva sörja för sin säkerhet och överlevnad. Thomas Hobbes skriver om detta med en betydande klarhet i *Leviathan*, ett verk som brukar räknas som ett av de främsta inom kontraktsteorin:

Allt som utmärker en krigstid, då envar är envars fiende utmärker också den tid då människor lever utan annan säkerhet än den som deras egen styrka och uppfinningsriktighet erbjuder. I ett

sådant tillstånd finns ingen plats för arbetsamhet, eftersom arbetets frukter är osäkra... ingen konst, ingen litteratur, inget samhällsliv, och värst av allt, ständigt fruktan och risk för våldsamt död. Och människans liv är ensamt, fattigt, plågsamt, djuriskt och kort (Hobbes 2004: 128).

Hur omfattande detta skydd ska vara är i allra högsta grad en politisk fråga men till och med de mest hårdföra nyliberala tänkarna brukar framhålla att även en minimal nattvaktarstat bör innehålla våldsmonopol, skipa rättvisa genom domstolar och ta ansvar för medborgarnas fundamentala säkerhet, både vad gäller inre och yttre hot och faror (Nozick 1974, Mises 2005).

Inom detta synsätt förstås statens makt främst som tvingande, i och med att den tar en juridisk eller fysisk skepnad, där öppen våldstillämpning är det yttersta instrumentet. I avsaknad av denna är medborgaren att betrakta som fri. För att fullt ut förstå maktutövning i liberal-demokratiska samhällen måste vi dock bredda vår syn på makt och detta görs med fördel genom att knyta an till det numera välkända analytiska ramverk som Michel Foucault utvecklade, och som kallas *governmentality*, eller *regerandekunst* på svenska. Detta ramverk utgör den teoretiska grunden för studien och prövas alltså inte explicit utan ska ses som ett grundantagande. Jag menar dock att detta teoretiska perspektiv är centralt för att se och förstå hur makt och styrning utövas inom ramen för liberala samhällssystem, där den individuella friheten inte inskränks i formell mening men där språkliga och diskursiva uttryck ligger till grund för maktutövning och styrning.

LIBERAL STYRNING SOM KOMPLEMENT TILL DEN SUVERÄNA STATEN

Michel Foucaults utgångspunkt är att makt inte nödvändigtvis är straffande, disciplinär eller tvingande utan istället verkar genom diskursiva uttryck och att kunskapsanspråk påverkar tankesätt och beteenden hos individer, inte genom att förbjuda, utan genom att påbjuda specifika tankefigurer och idéer. På så vis kan frihet och valfrihet främjas, samtidigt som diskurser påvisar vad som är ett korrekt eller önskvärt val. Tänk här på valmöjligheten mellan en fredagsöl eller en joggingtur; det står dig fritt att välja själv men innerst inne vet du vad som är påbudet. Nåväl, diskurser är inte tvingande eller totalitära och vi kan välja det mindre bra alternativet om vi kan leva med en naggande känsla av dåligt samvete. Själva grundsatsen inom den liberala *regerandekonsten* är att makt och frihet inte är varandras motsatser utan tvärtom förutsätter varandra. Det är också viktigt att betona att vi inte alltid har att göra med en ondskefull styrning med dolda avsikter. Tvärtom, den liberala *regerandekonsten* möjliggör främst analyser av statens omhändertagande där befolkningens välmående kan ses som ett tydligt mål och en resurs, eller tillgång (Foucault 2004: 247, Foucault 1990: 143, Rabinow & Rose 2006).

LIBERAL REGERANDEKONST

Michel Foucault myntade och utvecklade begreppet "governmentality" i de öppna föreläsningsserierna vid Collège de France under sent 1970-tal (Foucault 2004, 2008, 2007) och erbjöd två snarlika och uttömmande definitioner av fenomenet:

[B]y governmentality I understand the ensemble formed by the institutions, procedures, analyses and reflections, calculations, and tactics that allow the exercise of this very specific, albeit very complex, power that has the population as its target, political economy as its major form of knowledge, and apparatuses of security as its essential technical instrument (Foucault 2007: 108).

[T]he term itself, power, does no more than designate a [domain] of relations which are entirely still to be analyzed, and what I have proposed to call governmentality, that is to say, the way in which one conducts the conduct of men, is no more than a proposed analytical grid for these relations of power (Foucault 2008: 186).

Själva termen skapas genom att orden "government" och "rationality" sätts samman. Lite förenklat kan man likna "government" vid "governance", som avser just styrning av något utan att för den skull förutsätta specifika organisatoriska former eller maktmedel (Larsson 2013, Larsson 2019a). Rationalitet handlar i sammanhanget inte om en universell och tidlös planmässighet utan om en kontextualiserad förståelse för de grundläggande idéer och premisser som utgör basen för olika styrförsök (Dean 2010, Bröckling, Krasmann, och Lemke 2010).

Det som är centralt för liberala varianter av regerandekunst är närvaron av frihet och valmöjligheter vid sidan av andra former av makt, såsom juridiska och disciplinära uttryck (Dean 2007, 2013, Hindess 2004). Ett annat kännetecknande drag är att man är orolig för att styra för mycket. Liberalism blir på så vis "the "art of the least possible government" (Foucault, 2008:28) i det avseendet, att man är väl medveten om värdet av att främja frihet för att uppmuntra utveckling för individen, men av det följer också ett moraliskt ansvar för den egna situationen. Styrning som inte är juridiskt tvingande kan ändå förstås och analyseras som makt i det avseendet, att det handlar om att förändra individers tankar och beteende i en specifik riktning och för ett särskilt syfte (Miller & Rose 2008, Lukes 2005). Vi bör därför också inkludera sådan styrning som påbjuder ökad medvetenhet om specifika problem där självreglering, deltagande, inkludering och andra positiva element kan ingå. Magnus Dahlstedt identifierar till exempel en demokratisk aktiveringspolitik, som syftade till att skapa det önskvärda autonoma subjektet, som ett liberalt styrningsförsök (Dahlstedt 2009, 2000).

Kan detta analysramverk då tillämpas på svensk kris- och säkerhetshandling? Detta politiska område har traditionellt sett tillhört statens kärnverksamhet, i och med att våld och tvång har varit de mest framträdande maktuttrycken, men där vi nu ser framväxten av andra ideal och styrtekniker. I nästföljande avsnitt diskuterar jag aktuell forskning om individers utökade roll i nationella krishanteringssystem.

SAMHÄLLELIG MOTSTÅNDSKRAFT OCH INDIVIDERS FÖRMÅGOR

En vanlig missuppfattning är att krissituationer per automatik skapar brottslighet och socialt kaos och därför snabbt övergår i ett hobbesianskt naturtillstånd präglad av sönderfall, dvs. en politisk ordning i avsaknad av tydliga regler och styrning (Tierney, Bevc & Kuligowski 2006). Information och kommunikation som skickas ut till medborgare utgår ofta ifrån missuppfattningar om individers irrationella beteenden (Sjöberg 1999, Wester 2011). Forskning har dock visat att vanliga medborgare har en god förmåga att organisera sig och vara varandra behjälpliga under kriser (Baker & Ludwig 2016: 1). Det finns dock alltså en misstro från myndigheternas sida vad gäller medborgarnas kapacitet att klara sig själva eller rentav bidra för att avhjälpa pågående kriser (Enander 2011) och det framhålls därför ofta, att myndigheter måste bli bättre på att ta till vara lokala kunskaper och resurser (Fernandez, Barbera & Van Dorp 2006, Bondesson 2017, Johansson et al. 2018; se även Strandh & Eklund i denna volym). Ullberg & Warner hävdar rentav att:

Despite a discourse promoting the inclusion of people in planning for preparedness and reducing risk, community members are seldom truly empowered to bear this responsibility, nor are existing local social capital and cultural knowledge always considered legitimate and accepted by authorities (Ullberg och Warner 2016).

Medborgare har traditionellt sett alltid haft plikter gentemot staten, särskilt under förhöjda säkerhets- och krigssituationer. En central förändring är att ett bredare säkerhetsbegrepp omvandlar ett regelrätt undantagstillstånd till att också innefatta krishantering. På så vis kopplas det nationella försvaret ihop med det civila styret och man får allt tydligare rekommendationer för hur individer ska agera och bidra under kris- och säkerhetshot (Collier & Lakoff 2008, 2014). En bredare hotbild, men även störningar som uppträder inom ett normaltillstånd, gör att beredskap och förberedelser för anstånde kriser blir den rådande normen i hypermoderna och teknikberoende samhällen. Detta bidrar till att skapa en resursbetonad syn på befolkningen, särskilt under pågående kriser (Rådestad & Larsson 2018).

Ett flertal studier har på senare tid analyserat hur stater har förändrat sin syn på befolkningars och individers roller och ansvar under kriser. Forskare menar att stater nu ser stora möjligheter att stärka samhällets motståndskraft just genom att förbättra medborgarnas förmåga att möta och hantera kriser

(Lentzos & Rose 2009, Collier & Lakoff 2008, Chandler 2013, Bergström 2018, 2016, Davoudi 2016, Joseph 2013: 38). Det som numera förmedlas är att medborgare måste acceptera sin utsatta position och förstå livet som en process av anpassning till externa omständigheter. M.a.o. ett tillstånd som präglas av ovisshet inför kommande kriser (Chandler 2014, Bergström 2018). Medborgare kan inte längre förlita sig på breda kollektiva lösningar och statligt skydd, utan måste lära sig att ta ansvar för sin egen säkerhet och i möjligaste mån bli oberoende av det offentliga (Evans & Reid 2015). Det handlar om en individualisering av risk- och säkerhetshanteringen som på så vis riskerar att underminera det sociala kontraktet mellan stat och medborgare. Finns det en sådan utveckling i Sverige och vilka uttryck tar den sig i så fall?

METOD OCH MATERIAL

En analys som utgår från problem- och subjektbeskrivningar, i detta fall av medborgare och deras egenskaper, eller brister och ansvar i samband med kriser, hittar sin förankring i Carol Bacchis "What's the Problem Represented to be" (WPR). Hennes angreppssätt kombinerar förtjänstfullt två centrala utgångspunkter för studien, socialkonstruktivism och governmentality (Bacchi & Goodwin 2016: 28-29). Subjektbeskrivningar är särskilt intressant i det att de också föreskriver, explicit eller implicit, ett önskvärt ideal (en god medborgare) mot vilket subjektet borde styras. Givet uppfattningar om subjektets egenskaper och förmåga så skapas också grunden för styrning och skapandet av den goda medborgaren (Bacchi & Goodwin 2016: 69, Schneider och Ingram 1993). Subjektet i denna studie är medborgaren, eller den enskilde individen.

I centrala styrdokument beskrivs ofta grupperns faktiska eller önskvärda egenskaper och förmågor (Schneider & Ingram 1993). Ett erkänt problem för forskaren är att denna typ av karakteristik, som framför allt präglas av de styrandes idéer och uppfattningar, inte utan vidare kan ligga till grund för en slutsats om vilka åtgärder eller styrförsök myndigheter faktiskt genomför (Garland 1997, Walters 2012: 14). Det finns risk för att forskaren uppehåller sig vid att stilistiskt försöka rekonstruera en specifik styrrationalitet på basis av subjektbeskrivningar utan att ta hänsyn till felaktigheter eller motstridande fakta (Hindess 2004, Larsson 2017a). Ett induktivt snarare än ett deduktivt förhållande till materialet skapar därför en möjlighet att undersöka de uppfattningar och idéer som ligger till grund för hur problemet ska åtgärdas utan att man initialt låser fast analysen vid en särskild förförståelse eller specifik rationalitet. Kvalitativ textanalys innebär en närläsning av texterna för att kunna analysera de förhärskande idéerna och studera olika diskursiva förändringar, men också inslagen av beständighet (Boréus & Bergström 2017: 219), något som förutsätter att materialet analyseras över tid.

En uttrycklig begränsning i denna studie är att den inte undersöker anpassning eller motstånd bland medborgarna. En betydande styrka är dock att

studien också inkluderar faktiska styrningsförsök. Det rör sig således inte om idéer som enbart figurerar i policydokument utan som i allra högsta grad implementeras genom tydliga styrtekniker. Det konkreta syftet är därför att identifiera, beskriva och tolka innebörden av de olika styrningsförsök som görs. Det sker genom att identifiera de centrala passager i materialet som berör just medborgarnas ansvar och hur goda medborgare bör agera och förbereda sig för att garantera sin egen säkerhet i händelser av kriser.

Metoder som tillämpas är kvalitativ textanalys av offentliga dokument, mediaanalys och intervjuer, tillvägagångssätt som tillsammans kan sägas utgöra en form av diskursiv analys av hur medborgares egenskaper och ansvar under kriser uppfattas av myndigheterna. Kompletterande intervjuer är gjorda med anställda hos MSB för få ytterligare insikter i styrinstrumentens strategiska utformning.² Även visst video- och ljudmaterial ingår. Jag gör dock inga bildtolkningar utan förhåller mig främst till det sagda ordet, även om vissa dramatiseringar måste nämnas som betydelsefulla när det finns skäl att misstänka att lyssnare och tittare tagit intryck av just sådana (Kuckartz 2014, Boréus & Bergström 2017: 7).

Utvecklingen på krishanteringsområdet följs mellan åren 1995 och 2018. Materialet består av alla de större offentliga utredningarna och propositionerna som rör krishanteringsområdet. Jag har även gått igenom departementsserier, rapporter, instruktioner och regleringsbrev till myndigheter, samt årsredovisningar och utvärderingar av specifika kampanjer och åtgärder. Därtill har jag även undersökt den kommunikation som har utgått från framförallt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) och som är att beteckna som det främsta försöket att påverka och styra medborgare i en specifik riktning. Stora dokument har genomsökts elektroniskt med fokus särskilt på orden "individer", "enskilda", "medborgare", "information" varpå en närläsning av de aktuella delarna har gjorts. Materialet innefattar även Youtube-filmer och podd-sändningar som har producerats av MSB och där relevanta avsnitt har analyserats i sin helhet.

Det rör sig om ett omfattande empiriskt material även om jag har begränsat mig till offentliga dokument från vissa statliga aktörer, främst regeringen och MSB (samt föregångaren KBM). Det finns en mängd andra myndigheter med särskilda ansvarsområden såsom livsmedelsverket men även en stor mängd frivilligorganisationer och privata företag som har anammat hemberedskap och som med stor entusiasm betonar vikten av individuell förberedelse inför kris. Av särskild vikt är mediernas roll i att förmedla, granska och eventuellt diskutera individens förändrade roll i modern krishantering. Även om dessa fenomen

2 Totalt har sex intervjuer genomförts mellan augusti 2017 och december 2018. Alla intervjuer har gjorts på MSB huvudkontor och varit mellan 35 och 65 minuter långa. Intervjuerna tjänar främst som komplement till det övrigt material.

potentiellt bidrar till såväl en allmän diskursiv förändring som en liberal styrning, analyseras de inte i denna artikel.

Svensk krishantering och den diskursiva ansvarsförskjutningen

Efter kalla krigets slut var en militär invasion av Sverige en avlägsen tanke. Det var i detta läge som ett betydande reformarbete inleddes som kom att skifta fokus från militärt till civilt försvar, ett scenbyte där kris- och riskhantering kom att få en ökad betydelse (Larsson 2015a). Redan 1993 sjuösattes en offentlig utredning som hade uppdraget att noggrant undersöka hur den svenska staten skulle utveckla ett bredare försvars- och krishanteringsuppdrag. Huvudrapporten blev offentlig 1995 och kom att kallas *Ett säkrare samhälle* (SOU 1995:19). Den lanserade bland annat begreppet *helhetssyn*:

Utredningen anser det naturligt att statsmakterna som ett nästa steg i den här utvecklingen formulerar en ny syn, en helhetssyn på ansvar och befogenheter för civila organ inom området säkerhet och skydd i fred och krig. En helhetssyn utgår från att samhället är berett att ingripa vid alla slag av plötsligt inträffade påfrestningar. Kriget är den allvarligaste av dessa påfrestningar. De myndigheter och andra organ som använder sina resurser för att vidta beredskapsåtgärder ska göra det i hela hotskalan fred-krig (SOU 1995:19: 19).

Regeringens proposition, som presenterades för riksdagen i september samma år, betonade även den vikten av en bredare tolkning av begreppet säkerhet och fastslog att icke-militära hot måste få ett starkare genomslag i totalförsvarets planering. Regeringen markerade också att samtida kriser kommer att kräva ett större engagemang och en ökad närvaro av civila myndigheter och privata aktörer (1995/96:12 1995).

Nästföljande år lade den socialdemokratiska regeringen fram ytterligare en proposition, *Beredskapen mot svåra påfrestningar på samhället i fred*. Propositionen som beskriver behovet av att prioritera samhällsliga påfrestningar har närmast karaktären av doktrin om behovet av att prioritera samhällsliga påfrestningar i fredstid. Det skifte som föreslogs innebar att resurser och ansträngningar skulle flyttas från den militära till den civila grenen av försvaret och att den tidigare tudelningen och hierarkin mellan det civila och militära inte längre var önskvärd. Regeringen betonar istället vikten av att skapa medvetenhet om alla sorters påfrestningar och att vidta åtgärder för att motverka och begränsa risker och störningar för samhället i stort (1996/97:11 1996).

Dessa tidiga dokument understryker framförallt vikten av en omorganisering av de administrativa enheter som har sysslar med civilt försvar, men

framhåller dessutom vikten av att säkerhetstänkandet får en bredare spridning bland offentliga myndigheter och centrala samhällsaktörer. En ökad medvetenhet, en stärkt civil beredskap och en intensifierad samverkan anses vara ledande element i arbetet för att hantera svåra påfrestningar och kriser i fredstid. Det nya risk- och säkerhetstänkandet berör dock inte enbart myndigheter utan även individer:

Kunskapsnivån när det gäller dessa frågor är sannolikt inte tillräcklig hos flertalet människor i det svenska samhället. Det är därför angeläget att väsentligt höja ambitionen på detta område. Detta är viktigt mot bakgrund av vad som ovan nämnts om vikten av att stärka samhällets förmåga vid svåra påfrestningar i fred och i krig. Men det skulle också innebära ett ökat säkerhetsmedvetande som skulle kunna bidra till att minska samhällets sårbarhet och ge samhället vinster såväl ur ett mänskligt som ett samhällsekonomiskt perspektiv (1996/97:11 1996: 12).

Vi ser här hur regeringen önskar att se ett större säkerhetsmedvetande hos enskilda medborgare för att kunna bidra till att minska samhällets sårbarhet och skapa samhällsekonomiska vinster. Problemet som framförallt måste avhjälpas är att medborgarnas kunskapsnivå är för låg.

Nästa stora offentliga utredning för krishanteringsområdet publicerades 2001 och kallades *Säkerhet i en ny tid*. I denna slås det fast att företag, organisationer och individer saknar tillräcklig kunskap, förberedelse och vilja till samarbete i fråga om krishantering (SOU 2001:41: 74, 77). Även om utredningen påpekar behovet av ökat egenansvar för enskilda medborgare så ansågs alltså staten ha ett betydande och övergripande ansvar:

Alla samhällsmedborgare har således ett ansvar för att på egen bekostnad vidta vissa grundläggande åtgärder för att skydda sig emot konsekvenserna av allvarliga krissituationer. Extrema händelser med låg sannolikhet och med mycket allvarliga och långtgående konsekvenser är svåra att hantera på ett rationellt sätt för andra aktörer än staten... (SOU 2001:41: 91).

Väl värt att notera är att statens övergripande roll för extrema och storskaliga händelser med låg sannolikhet betonas tydligt.

År 2002 lägger socialdemokraterna fram propositionen *Samhällets säkerhet och beredskap*. Denna innefattar formeringen av Krisberedskapsmyndigheten (KBM), en föregångare till MSB. Även här nämns att enskildas förmåga att hantera kriser kan vara en betydande faktor i att *avlasta* offentliga myndigheters insatser (Prop. 2001/02:158). En andra proposition samma år, *Frivillig försvarsverksamhet inom totalförsvaret*, nämner medborgerligt engagemang som en viktig del av totalförsvaret (Prop. 2001/02:158). Dessa två dokument framhäver

att medborgarna skall vara ansvariga för sin egen säkerhet vid mindre olyckor och händelser, men att myndigheter ska träda in när individer inte längre förmår hantera situationen (jfr. Crismart 2014: 18).

Därefter sker ett antal större händelser som kom att skapa stor politisk debatt i Sverige om landets krishanteringsförmåga. Två händelser står ut som särskilt betydelsefulla, Tsunamin i Sydostasien 2004 där många svenska turister mister livet och där svenska myndigheter på hemmaplan dröjde med att agera, och stormen Gudrun 2005, som ledde till betydande förödelse och visade på stora brister i samhällets förmåga att hantera storskaliga naturkatastrofer. När försvarsberedningen lämnade sin rapport *En strategi för Sveriges säkerhet*, så lyftes behovet fram av en starkare ledning vid kriser samtidigt som individers förmåga att hantera och stå emot storskaliga naturkatastrofer och andra sorters kriser sågs som begränsade: ”I denna säkerhetsstrategi ligger tyngdpunkten på samhällets säkerhet, dvs. händelser och förhållanden som enskilda individer saknar förutsättningar att själva hantera fullt ut och som skadar samhällets funktionalitet och överlevnad” (Ds 2006:1: 15).

Ändå framhävs individers förmågor och egenansvar till krishanteringssystemet i stort: *Det offentliga har ett ansvar att tydliggöra, ta tillvara och att organisera [krishantering] på bästa sätt. Samtidigt måste individer och företag hålla sig själva informerade om relevanta risker och hot, och vilka krav det ställer* (Ds 2006:1:15f)

I propositionen *Samverkan vid kris för ett säkrare samhälle* betonas dock individens eget ansvar vid krissituationer men propositionen menar också att i de flesta fall så bör samhällets säkerhet och skyddandet av kritisk infrastruktur alltjämt hanteras av offentliga aktörer, då medborgare och enskilda privata aktörer varken har förmåga eller kunskap att hantera storskaliga kriser utan bistånd av myndigheter (Prop. 2005/06: 40, 45). Staten och offentliga aktörer måste dock bli bättre på att klargöra när, var och hur medborgaren respektive staten har ansvar för kris- och säkerhetshanteringen: *Det offentliga har ett ansvar att analysera och bedöma risker och sårbarheter samt förmedla resultatet av detta arbete till den enskilde. Genom att förmedla en bild av potentiella risker kan individer och andra aktörer ges möjlighet att själva vidta skyddsåtgärder* (Prop. 2005/06: 73).

Det är runt denna tid som ett trenderbrott gör sig gällande; problemet framställs nu som att individer förlitar sig för mycket på statens resurser och förmåga att hantera storskaliga kriser. Tvärtom måste individer bli bättre på att förbereda sig mentalt och materiellt för krissituationer eftersom myndigheterna har begränsade resurser. Det är i efterspelet av tsunamin och stormen Gudrun som staten och ansvariga myndigheter inleder en diskursiv ansvarsförskjutning. Paradoxalt anges just storskaliga händelser som grund för att individer måste bli bättre på att ta ansvar för sin egen säkerhet:

Regeringen anser att erfarenheterna från hanteringen av flodvågskatastrofen i Asien och stormen Gudrun i södra Sverige båda pekar på nödvändigheten av att ytterligare tydliggöra det ansvar och de roller som det offentliga respektive den enskilde har när det gäller att möta och hantera kriser (Prop. 2005/06: 52).

I budgetpropositionen för 2008 föreslår den moderatledda regeringen att en ny myndighet bör inrättas inom krishantering från och med den 1 januari 2009. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) skapades genom en sammanslagning av Krisberedskapsmyndigheten, Statens räddningsverk och Styrelsen för psykologiskt försvar, som samtidigt läggs ned. MSB har sedan inrättandet haft en framskjuten position som utvecklare och arkitekt för svensk krishantering (se även Larsson 2015a).

I den första stora propositionen som rör krishantering efter regeringsskiftet 2006 anses det vara ett centralt problem att det saknas klagörande principer för när individer respektive myndighet/stat bär det huvudsakliga ansvaret.

En väl fungerande krisberedskap kräver medvetenhet om det personliga ansvaret och kunskap på alla nivåer om hur man snabbt och effektivt agerar i händelse av en kris. Individerna utgör den grund på vilken samhällets krishantering vilar. I dag finns en begränsad gemensam förståelse för vad en allvarlig kris innebär och vad som krävs för att hantera den. En sådan gemensam förståelse är viktig för att skapa balans mellan förväntningar och ansvar på olika nivåer... En central del i kommunikationen bör vara att förklara ansvarsfördelningen mellan den offentliga sektorn och individen när det gäller samhällets säkerhet... Av olika anledningar har den enskilde kommit att mer eller mindre förlita sig på 'det allmänna' (Prop. 2007/08:92: 42).

Grundproblematiken beskrivs nu på så vis att enskilda förlitar sig alltför mycket på myndigheter och man kan se hur ansvarsförhållandet mellan stat och individ vänds i och med att individerna sägs utgöra själva grunden för samhällets krishantering. Detta är ett tydligt skifte i ansvarsfördelningen och om man så vill, en betydande omförhandling av samhällskontraktet. Denna syn klagörs i en skrivelse till riksdagen nästföljande år, vars syfte var att slå fast inriktningen för den framtida krishanteringen:

Även om det allmänna har ett omfattande ansvar för samhällets funktionalitet, är en förutsättning för säkerhet att den enskilde är förberedd, informerad och kan agera för att klara av att möta sina behov, framförallt i ett initialt skede. Det innebär att den enskilde har ansvar för sin egen beredskap och säkerhet vad avser att ha

insikt om att allvarliga händelser och kriser kan uppstå, att samhället då kan behöva prioritera sina resurser och ansträngningar... (Skrivelse 2009/10: 124: 8f).

Nästa stora proposition kom 2014, *Lag om sprängämnesprekursorer och redovisning av krisberedskapens utveckling*. Namnet till trots så innehåller denna proposition också allmänna skrivelser om krishanteringssystemet. Lagförslaget betonar åter igen individernas centrala roll för det svenska krishanteringssystemet:

Med människan i centrum för krisberedskapsarbetet tydliggörs att värnandet av enskilda individers och befolkningens hälsa och säkerhet ska prioriteras. Arbetet med krisberedskapen bygger på enskilda människors riskmedvetenhet, ansvarstagande, vilja och förmåga att hantera sin egen säkerhet. För att fortsatt utveckla enskilda människors egen förmåga har regeringen tagit initiativ till informationsinsatser som genomförs av MSB om hur enskilda kan involveras i krisberedskapen och skapa säkerhet både för andra och för sig själva (Prop. 2013/14:144, 15).

Angående ansvarsfördelningen nämns följande:

Avvägningen mellan det allmännas ansvar och enskilda människors ansvar baseras på grundsynen att den enskilde har ett primärt ansvar för att skydda sitt liv och sin egendom. Först när den enskilde inte klarar detta längre, kan det bli ett åtagande eller en skyldighet för det allmänna att ingripa (Prop. 2013/14:144, 29).

Det går att uppfatta skrivningen som att den enskilda medborgaren bör ha det primära ansvaret för att skydda sitt liv och sin egendom. En sådan tolkning vittnar om en tydlig ansvarsförskjutning, något som i princip går stick i stäv med den liberala kontraktsteorin som menar att staten bör ha det övergripande ansvaret. Nu blir det istället ett centralt problem att enskilda tycks ovilliga att axla detta ansvar. För att avhjälpa problemet menar regeringen att

informationsinsatser med syfte att stärka den enskildes förmåga bör ske i samverkan mellan berörda aktörer. Kommuner, landsting, myndigheter, trossamfund, branschorganisationer, frivilligorganisationer, skolor och företag bör [enligt MSB] engageras genom olika målgruppsanpassade aktiviteter.

Människor måste informeras om att de bör ha beredskap för att klara sin egen försörjning och säkerhet och att det är på så vis som samhällets motståndskraft kan stärkas. Här hänvisar regeringen till Kanada som har en allmän policy att

alla medborgare bör ha förnödenheter i hemmet som räcker i 72 timmar, en önskvärd utgångspunkt även för Sverige:

Med en god beredskap hos enskilda människor kan samhället, under den initiala fasen då en allvarlig händelse eller kris inträffar, inrikta räddningsinsatserna på att undsätta människor som saknar förutsättningar för att sörja för sin egen säkerhet och som befinner sig i nöd (Prop. 2013/14:144, 29f).

Givet att regering och myndigheter är överens om att det finns ett problem i det att medborgarna förlitar sig för mycket på staten och inte har gjort tillräckligt för att utvärda kriser så handlar det i nästa steg om hur den svenska staten agerar för att avhjälpa detta problem. Det är värt att notera att det inte handlar om tvångsmedel eller lagändringar. Det främsta sättet att få till en förändring är istället informationskampanjer som kan få medborgarna att ändra tanke sätt och beteende och därmed få dem att ta ett moraliskt ansvar för sin utsatthet.

Det vi hitintills kan utläsa av de centrala offentliga utredningarna och propositionerna är en bild av medborgarna som problematiska utifrån ett krishanteringssystem så till vida som att de saknar kunskap och förmåga att ta hand om sig själva under kriser och därmed har allt för stor tilltro till det offentligas reella möjligheter att sörja för enskildas välmående och säkerhet under storskaliga kriser. Denna diskursiva förändring sker genom en gradvis förskjutning där staten till en början anses ha det primära ansvaret för krishantering till att alltmer övergå till en syn där den enskilda har det primära ansvaret. Kapabla och friska individer kan avlasta myndigheter och bistå medmänniskor genom att förbereda sig på ett sådant sätt att de inte kommer att behöva samhällets resurser under krisens första 72 timmar. Anställda på MSB menar dock att det är missvisande att ange tydliga gränsvärden och att det är olyckligt att 72-timmarsrekommendationen har fått så stor spridning: "det är inte som om det kommer komma ett räddningsteam efter en utsatt tid, det är ingen amerikansk katastrof-film... Sverige har helt enkelt inte sådana resurser" (Teljfors 2018).

Faktum är att det i alla dessa centrala dokument inte finns någon absolut, principiell eller situationsbaserad gränsdragning för när det offentliga kan sägas ha det primära ansvaret.

Den gradvisa ansvarsförskjutningen har hitintills skett i en relativt stabil och fredlig geopolitisk situation. Den nya internationella ordningen tillsammans med betydande geopolitiska förändringar i närmiljön, såsom t.ex. Rysslands aggressioner mot Ukraina, skapar dock snabbt en ny säkerhetspolitisk situation där fokus åter riktas mot Sveriges militära förmåga. Internationella hot och kriser har fått ett ökat genomslag sedan 2014. Regeringen har därför gett MSB uppdraget att tillsammans med Försvarsmakten utarbeta en sammanhållen analys av totalförsvarets förmåga och de olika aktörernas uppgifter och funktioner

(Regeringen 2015). MSB bär det huvudsakliga ansvaret för planeringen av den civila försvarsstruktur som ska vara på plats vid 2020. I delrapporten från 2016 menade MSB att grunden för det civila försvaret i krigstid grundar sig på de krisförberedelser som görs i fredstid: *Sverige ska kunna förebygga men också hantera en situation som föranleder höjd beredskap. Detta kräver att hela samhället har en inneboende robusthet, uthållighet, motståndskraft och förmåga att hantera komplexa händelser, det vill säga vara resiliert (MSB 2016).*

Likaledes framhålls samverkan och förmågan att hantera ovisshet som betydande egenskaper även hos enskilda:

Det ankommer vidare på många olika samhällsaktörer och ytterst enskilda individer att identifiera och ha beredskap att agera, men också att samverka effektivt för att få ett helhetsperspektiv och gemensamt möta en angripare som utnyttjar metoder i gränslandet mellan fred och krig... ett trovärdigt totalförsvar som är integrerat med den fredstida krisberedskapen en kvalitativ egenskap som verkar både förebyggande och avhållande på en angripare (sid 67).

Här ser vi exempel på hur kris- och säkerhetshantering samt freds- och krigssituationer präglas av allt otydligare gränser. Detta innebär en oklarhet för när vi befinner oss i normaltillstånd respektive höjd beredskap, en situation där särskilda åtgärder och förberedelser krävs. Det bredare säkerhetsbegreppet tillsammans med en instabil geopolitisk situation ökar behovet av att skydda sig mot inre och yttre hot, samtidigt som vi kan se en ansvarsförskjutning från stat till individ. I den mån som kriser och yttre hot blir mer framträdande i samhället tycks behovet av kapabla och krismedvetna individer som kan avlasta staten förstärkas ytterligare.

ATT STYRA UTAN ATT TVINGA

Givet hur centralt det anses vara med enskildas förmåga och förberedelse i stärkandet av samhällets förmåga att hantera långvariga kriser är det viktigt att förstå hur denna fråga ska angripas. Det är här det analytiska ramverket kring liberala regerandekonst blir betydelsefullt så till vida att det inte har stiftats särskilda lagar eller regler för att tvinga medborgarna att ändra sitt beteende. Istället handlar styrförsöken om att förändra medborgarnas tankesätt och grundläggande förståelse av kriser och behovet av de egna förberedelserna.

År 2012 utgick det för första gången en särskild instruktion i regleringsbrevet till MSB att förbereda hur en samlad och återkommande informationskampanj kan genomföras för att ”för att förbättra kunskapen hos den enskilde om ansvar och möjligheter vid en kris” (Regleringsbrev 2012: 7). I återrapporteringen framgår det att MSB ämnar implementera 72-timmarskonceptet samt även en särskild krisberedskapsvecka (MSB Årsredovisning 2012).

I 2014 års regleringsbrev uppmanas MSB att ytterligare följa upp och rapportera hur arbetet med informationskampanjen fortskrider. I årsrapporten för 2014 anger MSB att myndigheten använder sig av en mängd olika kommunikationsmedel och kanaler för att nå ut i samhället. Särskilt nämns webbplatsen DinSäkerhet.se, samt sociala medier såsom Facebook, Twitter, Instagram och Youtube. Här i nämns även framtagandet av särskilda informationsfilmer och en podcast som sprids via webbplatser och sociala medier (Årsredovisning 2014). Det är dock inte alla regleringsbrev eller årsredovisningar från och med 2012 som explicit efterfrågar eller nämner informationskampanjer för att öka den enskilda medborgarens riskmedvetenhet och förmåga.

I februari 2017 uppdrar dock regeringen MSB i en särskild instruktion att:

... bidra till att öka människors kunskap om hur de förbereder sig för olika kriser samt för höjd beredskap och då ytterst krig. I uppdraget ingår att utarbeta ett nationellt informationsmaterial och sprida detta. I uppdraget ingår även att stärka stödet till kommuner i arbetet att öka invånarnas kunskaper om hur de förbereder sig för olika kriser och höjd beredskap... Materialet bör spridas på olika sätt, både genom webbplatser och genom tryckta broschyrer (Regeringen 2017).

INFORMATIONSKANALER OCH INNEHÅLL

I vad som följer begränsar jag analysen till sådant material som riktas till enskilda medborgare och som avser hemberedskap och individers förberedelser och ansvar i krissituationer.³ Här synliggörs den strategiska styrningen genom de olika försök som görs för att ändra medborgarnas synsätt utan att inbegripa juridisk, disciplinär eller tvingande makt.

din.säkerhet.se

Dinsäkerhet.se drivs av MSB och "är en webbplats om risker och säkerhet som riktar sig till dig som privatperson" (DinSäkerhet.se 2018a). Webbplatsen är avsedd att ge tips till privatpersoner hur dessa själv kan förebygga olyckor och skador i hem- och fritidsmiljö. Webbplatsen tillhandahåller redskap så att privatpersoner ska kunna agera på rätt sätt när olyckan eller krisen är framme. Här finns också tips om krisberedskap och "hur du ska kunna klara dig utan viktiga samhällsfunktioner som exempelvis vatten, värme, el och transporter under en kortare tid" (DinSäkerhet.se 2018d). Syftet med webbplatsen är tydligt framskrivet av avsändaren: "DinSäkerhet.se är en del i MSB:s förebyggande

3 Jag undantar Krisinformation.se och säkerhetspolitik.se i analysen. Dessa båda webbplatser bedömer jag som traditionella i den meningen att de erbjuder enkel information med tydlig avsändare och med ett tydligt syfte att förmedla viktig information till allmänheten utan att direkt inkludera budskap kring individers egenansvar även om det finns länkar till sådant material.

olycksarbete där den enskilde individen är en viktig aktör för att reducera antalet olyckor och kriser i samhället” (DinSäkerhet.se 2018d). Tanken är att en pedagogiskt utformad och inspirerande webbplats ska ”göra dig medveten om risker för att du ska kunna fatta bra beslut” (DinSäkerhet.se 2018d).

Språkbruket är tydligt och ligger i linje med önskemålet att öka medborgarnas medvetenhet om risker och kriser som kan drabba dem själva och samhället i stort. Det är dock tydligt att det handlar om egenansvar som kan stärkas genom valfrihet och upplysande tips snarare än genom precisa regler. Här finns bland annat en mängd checklistor för privatpersoner inom vitt skilda teman såsom fyrverkeri, hem och trädgård och båtsäkerhet, men även viktig information under rubriker som ”Förbered dig för kris”, ”Om det blir krig”, och ”Vid olycka och attentat” (DinSäkerhet.se 2018a). En särskild flik avhandlar *Kris och Krig* med ytterligare nitton länkar till mer specifik information. Under länken och rubriken *Din beredskap* ges bland annat följande förslag:

Planera för att kunna klara dig utan samhällets hjälp i minst några dygn. Hjälpen från samhället kommer först att gå till dem som bäst behöver den, så de flesta måste vara beredda på att kunna klara sig själva ett tag. Det kallar vi för att ha en hemberedskap. Om du är förberedd bidrar du till att alla runt omkring dig, ja till och med hela landet, kommer att klara en svår påfrestning bättre. Det kan ta lång tid innan vardagen fungerar normalt igen. Men om du har det du behöver under de första dyggen, får du tid att tänka över din situation så att du kan fatta viktiga beslut (DinSäkerhet.se 2018b).

Återigen ser vi hur ett betydande ansvar tillskrivs den enskilde när vederbörande uppmanas förbereda sig för sin egen och samhällets säkerhet. Din säkerhet har även en spellista på Youtube och är närvarande på Facebook, Twitter och Instagram.

Youtube-kanal

MSB har en egen Youtubekanal med filmer som ska upplysa enskilda om hur de ska kunna förebygga, hantera och lära sig av olyckor och kriser. Under spellistan från Dinsäkerhet.se återfinns instruktionsvideor som visar ”hur du som enskild individ kan agera vid en kris som drabbar samhället” (Om MSB, Youtube 2018b). Det finns hela 82 videor under denna spellista. Här finns bland annat en som riktar sig till barn där Zillah som är buktalerska och Totte som är en uppstoppad apa informerar barn om att de inte ska vara rädda för att kris och krig är nära förestående trots att det nyligen har kommit en informationsbroschyr. En del av dessa filmer är dock dubletter och riktar sig till döva (teckenspråk) men 10 videor handlar specifikt om hemberedskap. I fyra av dessa videor visar Heidi Andersson, världsmästare i armbrytning, de grundläggande elementen i

den enskildas hemberedskap. Budskapet är tydligt – om det blir ett strömavbrott eller annan typ av kris är det den enskilde som bör ordna med rent vatten, mat, värme och kommunikationsmedel för att kunna ta del av samhällsviktig kommunikation (Heidi Andersson, kommunikation Youtube 2018b, a).

MSB:s Youtube kanal har 55 000 prenumeranter och hemberedskapsfilmerna har i snitt ca 35 000 visningar. En mer allmän film som heter *Om krisen kommer* har 121 000 visningar. Det centrala budskapet som förmedlas i samtliga filmer är återigen att den enskilda har ett stort ansvar att vara förberedd och påläst för att kunna hantera kriser när de uppstår (Youtube 2018b). ”När vardagen plötsligt vänds upp-och-ner då är det lätt att bli orolig och rädd, det är därför det är så viktigt att förbereda sig innan någonting händer. Packa krislådan och se till att verkligen samarbeta när det händer något...” (Heidi Andersson, kommunikation Youtube 2018afilm 3:26).

Podcasten Om krisen kommer

MSB har producerat totalt 13 avsnitt mellan 2014 – 2018 i podcast-serien *Om krisen kommer*. En podcast kan liknas vid en tematisk följetong som använder sig av ljud- eller videofilmer och anses vara det moderna sättet att producera och lyssna på radio. Låga produktionskostnader bidrar till att mediets popularitet men det har även plockats upp av traditionella medier, företag och myndigheter. Avsnitten i serien är mellan 39 minuter och 12 minuter långa och tar upp allehanda ämnen som på ett eller annat sätt är kopplade till individens krishantering och kunskaper. Det rör exempelvis individers hemberedskap, att kunna agera vid kris, skyddsrum, VMA och matförsörjning vid långvariga kriser eller rentav krig (MSB:podcast 2018).

Det som gör mediet särskilt intressant är den dramaturgiska effekt som uppnås genom musik, ljudeffekter och känslan av en radiodokumentär där experter och till synes ”vanliga medborgare” intervjuas i ämnen som är starkt kopplade till individers krishantering, och där särskilt önskvärda kunskaper och behovet av att vara förberedda lyfts fram. I första avsnittet, *Din hemberedskap*, intervjuas en svensk kvinna som var i New York under stormen Sandy när den lamslog stora delar av staden. Ämnet är den sårbara situation som uppstår när samhället blir strömlöst. Innehållet i sig är möjligen inte så problematiskt om det hade rört sig om en rak och enkel kommunikation men i samma avsnitt ställs plötsligt den retoriska frågan till en person, som tycks vara mycket väl förberedd på krissituationer, en så kallad prepper: ”Är inte det här med hemberedskap lite väl överdrivet?” (MSB podcast avsnitt 1 2014: 35:25). I enlighet med inramningen och dramaturgin blir det givna svaret att detta i själva verket är sunt förnuft.

Det är svårt att säga vilken effekt kommunikationsformen faktiskt har, men den samlade bilden är att det detta suggestiva och dramatiserande sätt att kommunicera skapar en känsla av angelägen dokumentär snarare än

myndighetsinformation. Här blir det tydligt att staten inte försöker styra med lagar och regler utan genom strategiska och dramatiska framställningar, vars syfte är just att påverka individer att agera, även när det saknas tvingande regler. I avsnitten som handlar om olyckor och kriser omnämns svenska medborgare som trygga, naiva, bortskämda, okunniga – karakteristiker som ligger långt ifrån bilden av den ”optimala medborgaren” som förberedd, fokuserad, kapabel och samarbetsorienterad (MSB:podcast 2014: avsnitt 2). Initiativtagare till podcastserien och programledare för avsnitt 1-6 och 9-13, Anna Teljfors, säger att hon hade en tydlig idé om att podcasten skulle påminna om radiodokumentärer och anser att dramatiseringar tillför något centralt om de hjälper budskapet att nå fram. Hon menar att dramatiseringar kan spela en viktig roll i att förmedla centrala budskap och om folk blir rädda och oroliga kan det rentav vara bra eftersom de då kanske börjar tänka mer konkret på hur de ska förbereda sig (Teljfors 2018).

Krisberedskapsveckan

Krisberedskapsveckan är en årlig kampanj som främst syftar till att öka kunskapen om hur människor påverkas av, men också förbereder sig för samhällskriser och höjd beredskap. MSB förklarar syftet med kampanjen på följande vis: ”Välinformerade och engagerade invånare är en viktig tillgång vid en samhällskris. Därför genomförs den årliga Krisberedskapsveckan tillsammans med bland andra kommuner, frivilligorganisationer och länsstyrelser”. Det är kommunerna som ska vara huvudaktörer under krisberedskapsveckan men det är MSB som utvecklat temat och tagit fram kampanjmaterial och instruktioner till kommunerna. Ambitionen är att kampanjen ska växa från år till år och engagera allt större delar av samhället (MSB 2018b). Det allmänna temat för dessa årliga kampanjer är *Vad skulle du göra om din vardag vändes upp och ner?*⁴

Krisberedskapsveckan genomfördes första gången år 2017 och ägde rum 8-14 maj. Kommunerna genomförde en större mängd aktiviteter för att berätta om hot, risker och beredskap till kommuninvånarna. Cirka 70 procent av Sveriges kommuner deltog i någon form första året enligt MSB:s årsrapport och självutvärdering. MSB menar också att kampanjen fick bra genomslag i media, och utvärderingen av kampanjens effekt på allmänheten som genomfördes veckan efter, visade att 56 procent av enskilda som tillfrågades hade sett kampanjen och reflekterat över innehållet och planerade att agera i enlighet med dess budskap (Årsredovisning 2017). En särskilt prioriterad målgrupp var kvinnor mellan 45 och 64 år, eftersom de som kategori antogs vara ”mer mottaglig för riskkommunikation – och mer benägen att föra budskapet vidare”. Kommunerna uppmanades därför att välja ”aktiviteter som passar särskilt för den här målgruppen” (Kampanjmanual 2017).

4 I samband med krisberedskapsveckan producerades de fyra instruktionsfilmer om hemberedskap med ambryterskan Heidi Andersson.

Krisberedskapsveckan 2018 arrangerades 28 maj till 3 juni. I kampanjmanualen finns en tydlig idé om att medborgare måste bli mer medvetna om samhällskriser och deras långtgående konsekvenser:

Om vi ska få fler att förbättra sin hemberedskap – behöver vi få fler att reflektera över att alla kan drabbas av en samhällskris. Reflektion är första steget till handling. Ju fler som inser att 1) det oväntade kan drabba just dem och deras nära och som 2) vet att de flesta kommer att behöva klara sig själva en tid vid en svår påfrestning på samhället – desto fler kommer att vilja förbereda sig för att klara det oväntade och på så sätt bidra till vår gemensamma säkerhet och beredskap (Kampanjmanual 2018: 4).

I samband med 2018 års krisberedskapsvecka skickade MSB ut broschyren *Om krisen eller kriget kommer* till alla svenska hushåll. 2018 satsade MSB också särskilt på att få med skolorna i kampanjen genom att ta fram ett särskilt utbildningspaket till landets högstadielärover. Paketet innehåller diskussionsunderlag och lärarpresentationer och skickades ut till alla högstadieskolor under våren 2018 (Kampanjmanual 2018).

2019 års krisberedskapsvecka genomfördes den 6–12 maj med bibehållet tema (jfr. MSB 2018b). Enligt en egen utvärdering av 2017 års krisberedskapsvecka konstaterar MSB att över hälften av den vuxna befolkning har uppmärksammat huvudbudskapet som förmedlats och att cirka en tredjedel aktivt har reflekterat över sin egen krisberedskap, medan 13 procent hade agerat för att stärka sin krisberedskap (Kampanjmanual 2018).

Broschyren Om krisen eller kriget kommer

I samband med krishanteringsveckan 2018 distribuerade MSB broschyren *Om krisen eller kriget kommer* till alla 4,8 miljoner hushåll i Sverige. Broschyren och dess utformning var resultatet av över ett års kontinuerligt arbete med kommunikationsansvariga och diverse referensgrupper och kan sägas vara den produkt som regeringen 2017 instruerade MSB att ta fram. Det uttalade syftet med broschyren var från regeringens sida ”att bidra till att öka människors kunskap om hur de förbereder sig för olika kriser samt för höjd beredskap och då ytterst krig” (Regering 2017). Namnet är särskilt framtaget för att återkoppla till de broschyrer, *Om kriget kommer*, som tidigare distribuerats till svenska hushåll och vars information också fanns i de gamla telefonkatalogerna (MSB 2018a). *Om kriget kommer* publicerades första gången 1943 och omarbetades i efterföljande versioner 1952, 1961, 1983 och 1987. Med bilder, information om lagar och regler och inspirerande text om försvar och patriotism försökte regeringen övertyga och påverka befolkningen om att agera ändamålsenligt i händelse av krig. Det fanns enligt Cronqvist en ändamålsenlig civilförsvarskultur, ett särskilt sätt att tänka då man levde i skuggan av ett domedagshot och

total utplåning (Cronqvist 2009: 171, jfr. Mral och Vigsö 2018, Cronqvist 2012). Liknande språkbruk finns i broschyren från 2018 som nu täcker in både kris- och krigssituationer. I de avslutande delarna uppmanas medborgare att både utbilda och engagera sig, en solidarisk handling i och med att man inte helt och hållet behöver förlita sig på statens begränsade resurser (MSB 2018c).

I introduktionen till broschyren kan man bland annat läsa: *En av våra viktigaste tillgångar när något hotar oss är vår vilja att hjälpa varandra. Om du är förberedd bidrar du till att hela landet bättre kommer att klara en svår påfrestning* (MSB 2018c).

Broschyren finns i flera versioner, bland annat på lättläst svenska, som ljudfil på svenska och engelska, samt i punktskrift och på teckenspråk. Den är översatt till 14 språk som kan laddas ner på dinsakerhet.se. Där står det: ”*Informationen är ett verktyg för att du ska kunna ta ditt ansvar. Är du välinformerad och förberedd kan du agera och hjälpa andra om något händer. Ansvaret för Sveriges säkerhet och beredskap är gemensamt för alla som bor här*” (DinSakerhet.se 2018c).

Broschyren sägs ha fått stort genomslag enligt MSB:s egen utvärdering. I en enkät som gick ut till 5 760 personer via Demoskop visade det sig att 76 % har tagit del av innehållet och 91 % har noterat att de fått broschyren. 51 % meddelar att de har läst det mesta, 79 % har sparat broschyren och 34 % har planer på att skaffa en bättre hemberedskap. Broschyren har uppenbarligen väckt ett stort engagemang bland medborgarna enligt MSB:s utvärderingar. Så här svarar Christina Andersson, huvudansvarig för broschyrens utformning, på MSB:s hemsida:

Även om det kan uppfattas som skrämmande så handlar det om samhällsviktig information som speglar den tid vi lever i. Utskicket av broschyren är av omtanke för alla som bor i Sverige så att man själv och ens nära och kära ska klara sig så bra som möjligt om vi skulle drabbas av något. Vi vill visa att det går att påverka sin egen säkerhet och beredskap (Andersson 2018).

Sammanfattning och slutdiskussion

Jag har i denna artikel analyserat centrala utredningar och styrdokument mellan åren 1995 och 2018 och därigenom kunnat påvisa en diskursiv ansvarsförskjutning från stat till individ. Den problembild som framträder i en närläsning av dessa dokument är att medborgarna anses vara okunniga, dåligt förberedda och ovilliga att ta ansvar för sin egen säkerhet – de förlitar sig alltför mycket på statens förmåga och dess resurser. Att individer måste bli bättre på att hantera kriser och samhällets sårbarhet blir tydligt efter 2006 men det dröjer ända fram till 2012 innan vi ser konkreta och uttalade försök att påverka medborgarna i

sådan riktning genom olika informationskampanjer och kanaler. Det är talande att Sveriges riksdag och regering inte stiftar nya lagar eller regler för att tvinga medborgare att axla ett tyngre ansvar för sin egen säkerhet och sin egendom och på så vis bidra till samhällets samlade krishanteringsförmåga. Istället försöker det offentliga styra genom opinionsbildning, övertalning och dramatisering.

Av det skälet är det viktigt att analysera de styrtekniker som tillämpas för att förändra tankesätt och beteende. Ett centralt inslag i *att styra utan att tvinga* är att placera ett moraliskt ansvar hos den enskilda medborgaren samtidigt som denne alljämt bevarar friheten att själv välja. Vi ser således att bärande idéer om ett ökat individuellt ansvar på ett strategiskt och metodiskt sätt förs ut till medborgarna. Egenansvar betecknas som en solidarisk handling.

Det som betonas är ökad medvetenhet i kombination med moraliskt ansvar. Medborgare ska ägna sig åt hemberedskap för att göra sig oberoende av staten och de offentliga resurserna. Det påpekas att enskilda medborgare inte bör förlita sig på att staten kommer till undsättning under kriser (inte ens efter 72 timmar). Frågan är då om vi i nödlägen överhuvudtaget kan och bör förlita oss på hjälp från staten. Det som betonas i framförallt de senare dokumenten är att eventuell hjälp rentav kan komma från de medmänniskor som faktiskt hörsammat statens uppmaningar och ökat sin beredskap inför kriser.

I denna uppsats har jag visat att det förekommit en betydande diskursiv ansvarsförskjutning under senare år. Begreppet *liberal regerandekunst* har hjälpt oss att bättre förstå vikten av och innebörden i de påverkanskampanjer som har bedrivits strategiskt från myndighetshåll, allt i syfte är att få medborgarna att ta ett större personligt ansvar för sin säkerhet, sitt välbefinnande och sin egendom.

Vi vet ännu inte om den diskursiva ansvarsförskjutningen har fått konsekvenser för räddningsaktioner i skarpt läge. Vi måste dock ge akt på vad en sådan diskursiv förändring kan betyda på sikt.

Varje enskild individ är alltså fri att agera som den vill men det är tydligt påbjudet att individen bör ta sitt eget moraliska ansvar och på så vis bidra till, och inte tära på, samhällets trots allt knappa resurser. Sättet på vilket den diskursiva ansvarsförskjutningen implementeras förstärker på så vis ansvarsförskjutningen genom att frågan kring individens och samhällets säkerhet blir en etisk snarare än politisk fråga.

Det går inte att dra en absolut gräns mellan statens och medborgarens ansvar ifråga om skydd och säkerhet. Det är möjligt att en sådan gränsdragning inte ens är önskvärd då varje kris och säkerhetssituation i viss mån är unik. Det innebär också att vi inte med säkerhet kan fastslå att den pågående ansvarsförskjutningen är så genomgripande att det sociala samhällskontraktet har rivits itu.

Det som är oroväckande är avsaknaden av en offentlig debatt om denna problematik. Det återstår för myndigheter och experter att formulera vad som kan

tänkas vara en rimlig fördelning mellan statens och medborgarnas ansvar och skyldigheter i freds- och krigssituationer. För de senare finns särskilda lagar som kan åberopas, men just nu råder det en sorts gråzonssituation där ansvarsförhållanden i samband med olyckor i fredstid, under höjd beredskap eller vid undantagstillstånd, är otydliga. Här måste ansvarsfördelningen tydliggöras och bli föremål för en genomgripande offentlig debatt.

Den liberala kontraktsteorin vilar på tanken att statens legitimitetsgrund kommer av att den erbjuder sina medborgare trygghet och säkerhet. Enligt Hobbess version av kontraktsteorin byter individen frihet mot säkerhet och det är denna transaktion som förklarar varför fria individer väljer att ingå i ett samhällskontrakt och underkasta sig statens övermakt. När säkerhet blir föremål för en politisk process inom vilken staten försöker skapa ett delat moraliskt ansvar för sin egen säkerhet så kan detta förstås som en underminering av den överenskommelse och den centrala transaktion som ger staten dess grundläggande legitimitet. Det är därför hög tid att vi påbörjar en kritisk diskussion om hur vi bör organisera vår samtida kris- och säkerhetshantering och vad som är en lämplig ansvarsfördelning mellan medborgare och stat.

Referenser

- Adler, Emanuel, 1997. "Seizing the middle ground: Constructivism in world politics", *European Journal of International Relations* 3 (3): 319-363.
- Andersson, Christina, 2018. "Positivt mottagande av broschyren", MSB, besökt 2018-10-11.
- Bacchi, Carol & Goodwin, Susan, 2016. *Poststructural policy analysis: A guide to practice*. New York: Springer.
- Bergström, Johan, 2016. "Vem bär ansvaret för samhällets katastrofriskreducering?", *Katastrofriskreducering: Perspektiv, praktik, potential*: 81-104.
- Bergström, Johan, 2017. "An archaeology of societal resilience", *Safety Science* 110: 31-38.
- Boin, Arjen & Bynander, Fredrik, 2015. "Explaining success och failure in crisis coordination", *Geografiska Annaler: Series A, Physical Geography* 97 (1): 123-135.
- Bondesson, Sara, 2017. "Vulnerability och Power: Social Justice Organizing in Rockaway, New York City, after Hurricane Sandy", Department of Government, Uppsala University.
- Boréus, Kristina & Bergström, Göran, 2017. *Analyzing text och discourse: Eight approaches for the social sciences*. London: Sage.
- Bröckling, Ulrich, Krasmann, Susanne & Lemke, Thomas, 2010. *Governmentality: Current issues och future challenges*: Routledge.
- Chandler, David, 2013. "Resilience och the autotelic subject: Toward a critique of the societalization of security", *International Political Sociology* 7(2): 210-226.
- Chandler, David, 2014. "Beyond neoliberalism: resilience, the new art of governing complexity", *Resilience* 2(1): 47-63.

- Collier, Stephen J. & Lakoff, Andrew, 2008. "Distributed preparedness: the spatial logic of domestic security in the United States", *Environment och planning. D, Society och space* 26(1): 7.
- Collier, Stephen J. & Lakoff, Andrew, 2014. "Vital systems security: Reflexive biopolitics och the government of emergency", *Theory, Culture & Society*: 0263276413510050.
- Crismart, 2014. "Enskildas ansvar vid allvarliga olyckor och kriser". Skriven av Asp, Viktoria & Sjölund, Sara.
- Cronqvist, Marie, 2009. "Det befästa folkhemmet: Kallt krig och varm välfärd i svensk civilförsvarskultur", i Magnus Jerneck (red.), *Fred i realpolitikens skugga*. Studentlitteratur, Lund, s. 169-197.
- Cronqvist, Marie, 2012. "Survival in the Welfare Cocoon. The Culture of Civil Defense in Cold War Sweden", i Anette Vowinckel, Marcus M. Payk & Thomas Lindenberger (red.), *Cold War Cultures. Perspectives on Eastern and Western European Societies*. Berghahn Books.
- Dahlstedt, Magnus, 2000. "Demokrati genom civilt samhälle? Reflektioner kring Demokratiutredningens sanningspolitik", *Statsvetenskaplig tidskrift* 103(4).
- Dahlstedt, Magnus, 2009. *Aktiveringens politik: Demokrati och medborgarskap för ett nytt millennium*. Stockholm: Liber.
- Davoudi, Simin, 2016. "Resilience och Governmentality of Unknowns", i Mark Bevir (red.), *Governmentality after Neo-liberalism*. London: Routledge.
- Dean, Mitchell, 2007. *Governing societies: political perspectives on domestic och international rule*. Buckingham: Open University Press.
- Dean, Mitchell, 2010. *Governmentality: power och rule in modern society*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Dean, Mitchell, 2013. *The signature of power: sovereignty, governmentality och biopolitics*. Sage.
- Deverell, Edward, Hansén, Dan & Olsson, Eva-Karin, 2015. *Perspektiv på krishantering*: Lund: Studentlitteratur.
- DinSäkerhet.se, 2018a. "checklistor", MSB, besökt 2018-09-23.
- DinSäkerhet.se, 2018b. "Kris och Krig/förbered dig", MSB, besökt 2018-09-23.
- DinSäkerhet.se, 2018c. "Om Broschyren", MSB, besökt 2018-10-11.
- DinSäkerhet.se, 2018d. "Om dinsäkerhet.se", MSB, besökt 2018-09-23.
- Ds. 2006:1. En strategi för Sveriges säkerhet.
- Ds. 2017:66 Motståndskraft Inriktningen av totalförsvaret och utformningen av det civila försvaret 2021-2025, Försvarsdepartementet.
- Enander, Ann, 2011. "Medborgare och myndigheter: samspel i risk och kris?", i Nils-Olov Nilsson (red.), *Samverkan - för säkerhets skull!*. Karlstad: Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap.
- Erikson, Josefina, 2018. "En dynamisk frameanalys av policyskapande", *Statsvetenskaplig tidskrift* 120(2): 237-254.
- Evans, Brad & Reid, Julian, 2013. "Dangerously exposed: the life och death of the resilient subject", *Resilience* 1(2): 83-98.
- Evans, Brad & Reid, Julian, 2015. "Exhausted by resilience: response to the commentaries", *Resilience* 3(2): 154-159.
- Ferguson, Julie, Schmidt, Arjen & Boersma, Kees, 2018. "Citizens in crisis och disaster management: Understanding barriers och opportunities for inclusion", *Journal of Contingencies och Crisis Management* 26(3): 326-328.

- Fernandez, Lauren, Barbera, Joseph & Van Dorp, Johan, 2006. "Strategies for managing volunteers during incident response: A systems approach", *Homeland Security Affairs* 2(3).
- Foucault, Michel, 1990. *The history of sexuality: An introduction, volume I*, Trans. Robert Hurley. New York: Vintage Penguin Books.
- Foucault, Michel, 2004. "Society must be defended" : lectures at the Collège de France, 1975-76. London: Penguin.
- Foucault, Michel, 2007. *Security, territory, population : lectures at the Collège de France, 1977-78*. Pbk. ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel, 2008. *The birth of biopolitics : lectures at the Collège de France, 1978-1979*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel, 2014. *Biopolitikens födelse: Collège de France 1978-1979*. Tankekraft.
- Garland, David, 1997. "Governmentality' and the problem of crime: Foucault, criminology, sociology", *Theoretical criminology* 1(2): 173-214.
- Hacking, Ian, 1999. *The social construction of what?* Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Hindess, Barry, 2004. "Liberalism – What's in a name", s 23-39 i Wendy Larner & William Walters (red.), *Global governmentality: governing international spaces*. London: Routledge.
- Johansson, Roine, Danielsson, Erna, Kvarnlöf, Linda, Eriksson, Kerstin & Karlsson, Robin, 2018. "At the external boundary of a disaster response operation: The dynamics of volunteer inclusion", *Journal of Contingencies och Crisis Management* 26(4): 519-529.
- Joseph, Jonathan, 2013. "Resilience as embedded neoliberalism: a governmentality approach", *Resilience* 1(1): 38-52.
- Kampanjmanual, 2017. Krisberedskapsveckan 2017, 8-14 Maj MSB. <https://www.msb.se/RibData/Filer/pdf/28250.pdf>.
- Kampanjmanual, 2018. Krisberedskapsveckan 2018, 28 maj – 3 juni MSB.
- Kuckartz, Udo, 2014. *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods, Practice och Using Software*. Thousand Oaks: Sage.
- Larsson, Oscar, 2015a. *The Governmentality of Meta-governance: Identifying Theoretical och Empirical Challenges of Network Governance in the Political Field of Security och Beyond*. Uppsala: Uppsala University.
- Larsson, Oscar L., 2013. "Sovereign power beyond the state: a critical reappraisal of governance by networks", *Critical Policy Studies* 7(2): 99-114.
- Larsson, Oscar L., 2015b. "Using Post-Structuralism to Explore The Full Impact of Ideas on Politics", *Critical Review* 27(2): 174-197.
- Larsson, Oscar L., 2017a. "Meta-Governance och Collaborative Crisis Management: Competing Rationalities in the Management of the Swedish Security Communications System", *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy* 8(4): 312-334.
- Larsson, Oscar L., 2019a. "A Theoretical Framework for Analyzing Institutionalized Domination in Network Governance Arrangements", *Critical Policy Studies* 13(1): 81-100.
- Larsson, Oscar L., 2019b. "Advancing Post-Structural Institutionalism: Discourses, Subjects, Power Asymmetries, och Institutional Change", *Critical Review*, 30(3-4): 325-346.
- Lemke, Thomas, 2012. *Foucault, governmentality, and critique. Cultural politics and the promise of democracy*. Boulder, Colo., London: Paradigm.

- Lentzos, Filippa & Rose, Nikolas, 2009. "Governing insecurity: contingency planning, protection, resilience", *Economy & Society* 38(2): 230-254.
- Lukes, Steven, 2005. *Power: a radical view*. 2nd ed. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Miller, Peter & Rose, Nikolas S., 2008. *Governing the present: administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity.
- von Mises, Ludwig, 2005. *Liberalism*. Ludwig von Mises Institute.
- Mral, Brigitte & Vigsö, Orla, 2018. "Om kriget kommer" – Beredskapsretorik då och nu", *RetorikMagasinet*. Ödåkra: Retorikförlaget.
- MSB, 2016. Sverige kommer att möta utmaningarna – Gemensamma grunder (grundsyn) för en sammanhängande planering för totalförsvaret.
- MSB, 2018a. "Om Broschyren Om Krisen eller kriget kommer", MSB, besökt 2018-10-11.
- MSB, 2018b. "Om krisberedskapsveckan", besökt 2018-10-09.
- MSB, 2018c. "Om krisen eller kriget kommer". Karlstad: MSB.
- MSB podcast, 2014. Avsnitt 1, "Din hemberedskap", MSB, besökt 2018-10-08.
- MSB podcast, 2014. Avsnitt 2. MSB, besökt 2018-10-08.
- MSB podcast, 2018. MSB, besökt 2018-10-08.
- Neumann, Iver B. & Sending, Ole Jacob, 2007. "'The International' as Governmentality", *Millennium* 35(3): 677-701.
- Nozick, Robert, 1974. *Anarchy, State, och Utopia*. New York: Basic books.
- Prop. 1995/96:12, Prop. 1995. Totalförsvaret i förnyelse.
- Prop. 1996/97:11, Prop. 1996. Beredskapen mot svåra påfrestningar på samhället i fred.
- Prop. 2001/02:158. Samhällets säkerhet och beredskap.
- Prop. 2005/06. Samverkan vid kris för ett säkrare samhälle.
- Prop. 2007/08:92. Stärkt beredskap – för säkerhets skull.
- Prop. 2013/14:144. Lag om sprängämnesprekursorer och redovisning av krisberedskapens utveckling.
- Rabinow, Paul & Nikolas Rose, 2006. "Biopower today", *BioSocieties* 1(2): 195-217.
- Read, Jason, 2009. "A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism och the Production of Subjectivity", 2009:12.
- Regeringen, 2017. Uppdrag till MSB att öka människors kunskap om förebredelser inför kriser och höjd beredskap. Justitiedepartementet. Stockholm.
- Regeringen, 2015. Fö2015/0916/11FI Försvarsdepartementet. Stockholm.
- Regleringsbrev, 2012. Regleringsbrev till MSB. Regeringen. Stockholm.
- Rådestad, Carl & Larsson, Oscar, 2018. "Responsibilization in contemporary Swedish crisis management: expanding 'bare life' biopolitics through exceptionalism and neoliberal governmentality", *Critical Policy Studies*, DOI: 10.1080/19460171.2018.1530604.
- Schneider, Anne & Ingram, Helen, 1993. "Social construction of target populations: Implications for politics och policy", *American Political Science Review* 87(2): 334-347.
- Sjöberg, Lennart, 1999. "Risk perception by the public och by experts: A dilemma in risk management", *Human Ecology Review* 6(2): 1-9.

- Skrivelse, 2009/10: 124, Samhällets krisberedskap – stärkt samverkan för ökad säkerhet. Regeringens skrivelse.
- SOU 1995:19, *Ett säkrare samhälle*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2001:41, *Säkerhet i en ny tid*: betänkande. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Teljfors, Anna, 2018. MSB, kommunikatör. Intervju genomförd av Larsson, Oscar.
- Tierney, Kathleen, Bevc, Christine, Kuligowski, Erica, 2006. "Metaphors matter: Disaster myths, media frames, och their consequences in Hurricane Katrina", *The annals of the American academy of political och social science* 604(1): 57-81.
- Ullberg, Susann Baez & Warner, Jeroen, 2016. "The relevance of soft infrastructure in disaster management och risk reduction", *UN Chronicle* 53 (3):23-26.
- Walters, William, 2012. *Governmentality: critical encounters, Critical issues in global politics*. London: Routledge.
- Vedung, Evert, 2018. "50 år idéanalys – Med en inbjudan till crowdsourcing", *Statsvetenskaplig tidskrift* 120(2): 143-153.
- Wester, Misse, 2011. "Fight, flight or freeze: Assumed reactions of the public during a crisis", *Journal of Contingencies och Crisis Management* 19(4): 207-214.
- Youtube, 2018a. "Heidi Andersson, kommunikation", MSB, besökt 2018-10-09.
- Youtube, 2018b. "Om MSB", MSB, besökt 2018-10-09.
- Årsredovisning, 2012. MSB. Stockholm.
- Årsredovisning, 2014. MSB. Stockholm.
- Årsredovisning, 2017. Årsredovisning. MSB. Stockholm.